

ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА КОРЕКЦІЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Наталія Коломійченко

м. Київ

У статті аналізується проблема педагогічної підтримки особистісного розвитку старших дошкільників з порушеннями зору, подаються поняття, мета, завдання та методи педагогічної підтримки, а також розглядаються основні характерні особливості розвитку дошкільників з порушеннями зору.

Ключові слова: педагогічна підтримка, психологічне благополуччя, особистісний розвиток, дошкільники з порушенням зором

На сучасному етапі державного розвитку в Україні постало питання щодо вдосконалення системи спеціальної освіти, пов'язане з розумінням суспільством важливості особистісного розвитку дітей з особливостями психофізичного розвитку, що визначає ефективність їхньої соціалізації та інтеграції у соціум.

Теоретичні засади реформування сучасної дошкільної освіти ґрунтуються на пріоритетності особистісного підходу до навчання та виховання з метою розвитку гармонійної особистості дитини. Приділяється значна увага розвитку самосвідомості та формуванню особистісної і соціальної компетентності дитини у Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні. Однак на практиці ці теоретичні підходи не знаходять повноцінної реалізації у навчально-виховних програмах спеціальних дошкільних навчальних закладів, зокрема для дітей з вадами зору.

У спеціальних психолого-педагогічних дослідженнях (О.Г.Литвака, Г.Х.Махортової, І.М.Некрасової, Є.П.Синьової, А.Суславічус, О.М.Української та ін.) визначено труднощі формування гармонійної особистості дітей з порушеннями зору через наявні сенсорні порушення, що проявляються недостатнім пізнанням слабозорими дітьми як зовнішнього світу, так і

морально-психологічних якостей людей та власної особистості. Це зумовлено обмеженістю участі дитини у багатьох подіях життя, важливих для формування її особистості, та недостатнім усвідомленням свого дефекту, що є характерним саме для дошкільного віку. Як результат, це негативно позначається на баченні дитиною самої себе та на формуванні її адекватної самооцінки, що значною мірою обумовлює формування негармонійної особистості [6, 3].

Педагогічний захист і підтримка – це спільний пошук педагога і дитини в конкретній ситуації конкретних способів допомоги, переосмислення ситуації та виходу на прийняття нового у своїй «Я-концепції», тим самим подальший розвиток її. Звідси витікає і завдання педагога – не давати конкретних рецептів, як захиститись, не закривати дитину з порушеннями зору собою в усіх життєвих ситуаціях, створюючи комфортне середовище і захист від негараздів та труднощів, а розкрити перед нею варіанти можливих способів рішень та допомогти вибрати той шлях, який відповідає даному суб'єкту у даній ситуації.

Педагогічна підтримка особистісного розвитку дитини з порушеннями зору стає не тільки основною функцією педагога, особливою технологією освіти, а й принципом сучасної культурної парадигми освіти, основою змісту діяльності вихователя.

Основні концептуальні положення педагогічної підтримки були розроблені О.С.Гаманом. Він визначає суть як превентивної і оперативної допомоги дітям у вирішенні їхніх індивідуальних проблем, пов'язаних з фізичним та психічним здоров'ям, успішним просуванням у навчанні, ефективною діловою та міжособистісною комунікацією, життєвим самовизначенням – моральним, громадянським, професійним, сімейним, індивідуально-творчим вибором.

Педагогічна підтримка – це спільне з вихованцем визначення його інтересів, цілей, можливостей та шляхів подолання перепон (проблем), які заважають йому зберігати людську гідність, досягати позитивних результатів у навчанні, праці, спілкуванні, способі життя.

Предметом педагогічної підтримки, вважав О.С.Гаман, стає процес спільного з дитиною визначення її власних інтересів, мети, можливостей і

шляхів подолання перешкод (проблем), які заважають їй в її індивідуальному та соціальному розвитку. Джерелом перешкод виступає яка-небудь недостатність в самому суб'єкті (Я-перешкода), в соціальному середовищі, в матеріальних умовах. По рівню складності подолання перешкод, їх можна розділити на: перешкода – відсутність орієнтування, перешкода – трудність, перешкода – проблема. Я-перешкоди виникають, коли з'являються деякі складності в реалізації планів, або проблема в діяльності, стосунках, мотивації, самоорганізації, самореабілітації. Соціальні перешкоди – джерелом служить соціальне середовище: працівники школи, учні, друзі, сім'я, соціум з його цінностями та традиціями. Матеріальні перешкоди лежать у сфері освітнього процесу: недостатність підручників, посібників, приміщень, обладнання, або пов'язані з матеріальним станом сім'ї.

Робота з кожною групою перешкод складає специфічні завдання саме педагогічної підтримки. В систему педагогічної підтримки включається психологічна, соціальна і медичинська – оскільки всі вони інтегруються освітнім закладом. Це передбачає наявність медичинської, психологічної, соціальної допомоги і підтримки як своєрідних методів виховання, оскільки саме педагог виступає професіоналом, який стримує цілісність дитини, бере на себе інтегруючу функцію. Роль педагога полягає в першому випадку в тому, щоб допомогти дитині побачити свою проблему, знайти і усвідомити її причину, знайти способи або створити умови для її вирішення; або навчити дитину «жити з нею», перемістити її на менш значимий рівень, тим самим створити умови для актуалізації інших потреб, а, можливо, знайти іншу проблему, яка є причиною невирішеності даної.

Усвідомлення дитиною негативного або нового досвіду допомагає їй розвивати себе. Педагогічна підтримка може бути прямою або превентивною дією. Пряма педагогічна підтримка здійснюється педагогом, наприклад, шляхом проведення індивідуальної рефлексивно-терапевтичної бесіди. Превентивна педагогічна підтримка здійснюється через групу інших осіб, розвиток відповідної атмосфери в колективі.

Семантичний та педагогічний сенс поняття «підтримка» заключається в тому, що підтримувати можна лише те, що вже є у наявності (але не на достатньому рівні), тобто підтримується розвиток самостійності людини. Підтримка виникає з реальних потреб, яких потребує дитина, але в силу ряду причин не може самостійно задовольнити. Тому їй необхідна допомога і підтримка іншої людини (інших людей).

Метою педагогічної підтримки виступає допомога зростаючій людині пізнати себе, у роботі над собою, тобто в самовизначенні та самореалізації, «виращуванні» суб'єктивної позиції дитини.

Завдання педагогічної підтримки:

- виявлення і власне розуміння педагогом проблеми дитини, усвідомлення всієї ситуації її саморозвитку;
- допомога дитині в усвідомленні нею даної ситуації і корекції власного розуміння ситуації;
- спільна з дитиною рефлексія її проблеми, спонукання до усвідомлення себе як суверенного суб'єкта самостійного життєвого досвіду та дій;
- створення умов для усвідомлення дитиною перспективи особистого саморозвитку.

Методи педагогічної підтримки поділяють на дві великі групи. Перша група методів спрямована на індивідуально-особистісну підтримку. Вона передбачає діагностику індивідуального розвитку, вихованості, визначення особистісних проблем дітей, відстеження процесу індивідуального розвитку дитини.

Друга група методів забезпечує підтримку всіх вихованців, створює фон доброзичливості, взаєморозуміння, співробітництва. До неї відносять методи взаємної довіри, взаємного інформування, спільного планування занять, виховних справ, рольові ігри, ігри-драматизації, схвалення досягнень групи, колективу та ін.

Особливу роль в індивідуальній підтримці вихователя відіграють ситуації успіху, ситуації підвищення статусу вихованця, ситуації значимості його

особистих "внесків" у вирішення загальних завдань, створення умов для самореалізації особистості тощо.

Принципова відмінність підтримки від традиційного керівництва в тому, що педагог, взаємодіючи з дитиною на основі норм підтримки, бачить в проблемі дитини не «стрес для себе» або факт «компромату» для наступних «організаційних висновків», а точку особистісного росту дитини, він створює разом з нею у просторі її саморозвитку нову педагогічну ситуацію, що робить дитину реальним суб'єктом її особистої життєдіяльності та ідентифікації, а через них – і суб'єктом її власної освіти.

Виховання дитини з порушеннями зору дошкільного віку спрямоване на адаптацію до сучасних умов життя в суспільстві зрячих, на оволодіння дітьми соціально-адаптивними навичками поведінки, активну участь в житті родини та дошкільного закладу.

Для батьків та вихователів це в першу чергу пов'язано з розумінням особливостей їх вікового розвитку та характерної специфіки, яка виникає у дітей через порушення зору.

У сучасній науці психологічне благополуччя трактують як відчуття особистісної цілісності, внутрішньої рівноваги. Психологічне благополуччя є результатом переживання особистістю успіхів чи досягнень у провідній діяльності, внутрішньої гармонії, реалізацією власного потенціалу дитини тощо.

Психологічне неблагополуччя дитини, проявляючись у сфері її стосунків з іншими людьми й у світі власних переживань, зумовлює такі види порушень:

- неврівноваженість, швидку збудливість, що проявляються в голосному плачі, вибухах гніву, глибокій образі тощо;
- «легку загальмованість», уникання спілкування;
- агресивність у взаємодії з ровесниками;
- тривожність, що проявляється у переживанні різноманітних страхів.

Таким чином, нерідко дошкільна установа як інститут соціалізації не в повній мірі виконує свої функції. В такому разі, умови дошкільного

навчального закладу призводять до стресу та фрустрації актуальних потреб дитини, соціальної дезадаптації.

Найбільш часто соціальна дезадаптація проявляє себе у таких сферах:

- труднощі у стосунках з дорослими (батьками та вихователями);
- труднощі у взаєминах з однолітками;
- депресивна симптоматика, реальні та ірреальні страхи.

Необхідно допомогти дитині ще в дошкільному віці знайти сили в собі самій, навчити її опиратись зовнішнім негативним впливам (стресам, конфліктам) і водночас ефективно взаємодіяти із соціальним довкіллям. Дитина з порушеннями зору в цьому віці часто ще безпорадна і беззахисна, але мудрість дорослих дає їй цей захист, оскільки саме дорослі, які оточують дитину, здатні створити сприятливі умови для її повноцінного особистісного розвитку.

Психологічна підтримка є одним із найважливіших чинників, який спроможний покращити взаємовідносини між дітьми й дорослими. При дефіциті або відсутності адекватної підтримки дитина відчуває розчарування і схильна до негативних вчинків. Психологічна підтримка – це процес, в якому дорослий робить акцент на позитиві й перевагах дитини з метою підвищення її самооцінки, допомагає дитині повірити в себе і свої здібності, підтримує дитину при невдачах.

Щоб навчитися підтримувати дитину, вихователям і батькам потрібно змінити звичайний стиль спілкування й взаємодії з нею. На жаль, дорослі часто роблять акцент на минулих невдачах й використовують їх проти дитини. Акцент на минулому безумовно негативно діє на дитину. Замість того, щоб звертати увагу на помилки й погану поведінку дитини, дорослий має зосередитись на позитивних аспектах її вчинків і заохоченні того, що вона робить. Підтримувати дитину – значить вірити в неї. Причому дитина відчуває потребу в підтримці не тільки тоді, коли їй погано, але й тоді, коли їй добре.

Для того, щоб підтримувати дитину, дорослому необхідно:

- безумовно любити дитину;

- уміти і хотіти демонструвати любов і повагу до дитини;
- спиратися на позитивні якості дитини;
- не акцентувати увагу на недоліках дитини;
- частіше показувати своє задоволення діями дитини;
- забути про минулі невдачі дитини;
- пам'ятати про минулі успіхи й повертатися до них, а не до помилок;
- дозволити дитині почати з нуля, спираючись на віру в неї, на її спроможність досягти успіху;
- допомогти дитині упевнитись у тому, що вона самостійно впорається із конкретними завданнями;
- уміти допомогти дитині упоратись із надто важким завданням;
- дозволити самій дитині вирішувати проблеми там, де це можливо;
- проводити більше часу з дитиною;
- уникати надмірної критики і менторського тону;
- виявляти віру в дитину, симпатію до неї.

Дуже важливо піклуватися про те, щоб створити дитині ситуацію з гарантованим успіхом. Можливо, це вимагатиме від дорослого деяких змін у ставленні до дитини, але справа варта того, позаяк успіх породжує успіх й посилює впевненість у власних силах як у дитини, так і у дорослого.

Здійснюючи психологічну підтримку слід уникати тих помилок, які на цьому шляху роблять дорослі. Передусім – це створення залежності дитини від дорослого, надзвичайно високі вимоги до неї, тощо. Таке ставлення до дитини зазвичай призводить до негативних переживань дитини, заважає нормальному розвитку її особистості.

В цілому, підтримка заснована на вірі в природну здатність особистості долати життєві перешкоди при підтримці тих, кого вона вважає значущими для себе. Для того щоб підтримувати дитину дорослі самі повинні відчувати впевненість, вони не зможуть цього робити до тих пір, доки не навчаться сприймати себе позитивно й не досягнуть самоповаги і впевненості [4, 276].

Підводячи підсумки короткого огляду проблеми педагогічної підтримки та специфіки психосоціального розвитку дітей з порушеннями зору, можна зробити наступні висновки:

1. Онтогенез психічного розвитку дитини з порушеннями зору характеризується незавершеністю, зміщеністю сенситивних періодів і зглаженістю вікових криз та етапів.

2. Особливості психосоціального розвитку дітей з порушеннями зору пов'язані не стільки з особливостями їхньої пізнавальної діяльності, скільки із слабкістю їхньої життєвої позиції та низькою активністю.

3. Систематичне переживання дитиною ситуацій невдач може призвести до формування у неї паталогічних рис особистості та до емоційних розладів.

Якщо у дошкільному віці діти з порушеннями зору не отримують своєчасної та цілеспрямованої корекційно-педагогічної підтримки, в шкільному віці клінічна картина їх недорозвитку ускладнюється, а в окремих випадках спостерігається загальна невротизація та психопатизація особистості дитини.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти // Дошкільне виховання. – 1999. - № 1. – С. 6-19.

2. Дегтяренко Т.М., Вавіна Л.С. Корекційно-реабілітаційна робота в спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливими потребами: Навчальний посібник. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. – 302с.

3. Дитина із сенсорними порушеннями: розвиток, навчання, виховання: зб. наук. праць / за ред.: С.В.Литовченко, І.М.Гудим. – К.: О.Т.Ростунов, 2011. – Вип.. 2. – 250 с.

4. Кобильченко В.В. Психологічна допомога дітям з порушеннями зору в дошкільному віці // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету: Серія соціально-педагогічна. Випуск VII /За ред. Упорядник О.В.Гаврилова, В.І.Співака. – Кам'янець-Подільський: ПП Мошинський В.С., 2007. – С. 275-278.

5. Психология воспитания детей с нарушениями зрения / под ред.: Л.И.Солнцевой, В.З.Денискиной. – М.: «Налоговый вестник», 2004. – 320с.

6. Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями зору та інтелекту / за ред.. В.І.Бондаря, Л.С.Вавіної, В.В.Тарасун. – К.:2008.- 284с.

7. Таран О.П. Особливості формування Я-концепції у слабозорих дошкільників: автореф. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.08 «Спеціальна психологія»/ О.П.Таран. – К., 2008. – 26с.

8. Тифлопсихологія: Підручник. – К.: Знання, 2008. – 365с.

В статъе анализируется проблема педагогической поддержки личностного развития старших дошкольников с нарушениями зрения, рассматриваются понятия, цель, задачи и методы педагогической поддержки, а также рассматриваются основные характерные особенности развития дошкольников с нарушениями зрения.

Ключевые слова: педагогическая поддержка, психологическое благополучие, личностное развитие, дошкольники с нарушениями зрения.